

МЕЂУНАРОДНО ПРАВО И СТАТУС ПРИПАДНИКА ОРУЖАНИХ СНАГА

Ратно право није једном заувек дато и непроменљиво. Оно је настало на одређеном степену друштвеног развоја и даље еволуира као део општег права и надградње, саобразно друштвено-економској бази и односима снага у свету. При томе је све видније учешће широких маса у решавању свих битних питања мира и рата.

Од доношења Хашког правилника о законима и обичајима рата на копну од 1907, прошло је доста времена. Од тада су се знатно изменили друштвено-политички услови, односи међу народима и снаге од чијег става све више зависи даљи развој питања рата и мира. Настао је период ослободилачких ратова и великих друштвених кретања. Изменила се ратна техника, концепција вођења борбе, стратегија, оператика и тактика. Не-стале су границе у класичном смислу, између фронта и позадине. Изменио се тактички појам оружаних снага, место, права и дужности сваког становника у одбрани земље. Њу данас бране војници у униформи, али и цивили — по наређењу команде или руководства устанка, а и без тога, ако то интереси домовине захтевају. Дужности су им исте па се и права и заштита не смеју разликовати. А норме међународног права о оружаним снагама заостају у томе. Живот и захтеви дана све више долазе у сукоб с њима и траже усаглашавање са новом ситуацијом. Са тог становишта и прилазим овом питању

и досадашњим правилима међународног права која регулишу појам оружаних снага и статус њиховог припадника.

Правила ратног права која су настала крајем XIX и почетком XX века супротстављају појам оружаних снага појму грађанског становништва. Оружане снаге зараћених страна се боре, а цивилно становништво стоји по страни. Из тако схваћених улога проистичу и одређена права: цивилно становништво не сме бити непосредни објекат оружаног напада, док припадници оружаних снага то могу. У случају да у борби буду рањени, заробљени, да се разболе и сл. они уживају посебну заштиту, док цивилно становништво, и кад учествује у борби, такву заштиту не ужива.

По правилима ратног права оружане снаге су орган који је од државе нарочито овлашћен да у оружаном сукобу води непријатељства. Припадници оружаних снага имају при томе одређене дужности, али и одређена права. Припаднику непријатељских оружаних снага који је рањен мора се пружити нега и помоћ без икакве дискриминације, склонити га ван домаћаја борбених дејстава, а у случају заробљавања поштедити му живот и поштовати сва права која му признају правила ратног права. Женевске конвенције за заштиту жртава рата из 1949. детаљно регулишу права и дужности ратних заробљеника, рањеника, болесника и бродоломника оружаних снага.

Шта све обухвата појам „оружане снаге“? По позитивним одредбама међународног права (Хашки правилник о законима и обичајима рата на копну из 1907. и Женевске конвенције за заштиту жртава рата из 1949. године) ту долазе: копнене, морнаричке и ваздухопловне снаге као и све друге оружане формације које према унутрашњим прописима једне земље улазе у састав њених оружаных снага без обзира на њихову величину и специјалност.¹ Сем регуларних јединица, ту могу доћи и полицијске, јединице територијалне одбране, фабричке заштите, национална стража и друге добровољачке службе, уколико по унутрашњим прописима одређене земље чине саставни део оружаных снага и имају њихова вањска обележја. Затим ту долазе добровољачки и одреди народне војске,² партизански и одреди територијалне одбране, фабричке заштите, итд. као и јединице организованих покрета отпора. Без обзира да ли дејствују на окупираној или неокупираној, на својој националној или туђој територи-

ји,³ они се признају као оружане снаге само ако њихови припадници испуњавају ова четири услова:

— да на челу имају лице одговорно за своје потчињене,

— да имају одређени знак распознавања који се на растојању може уочити,

— да отворено носе оружје и

— да се у својим операцијама придржавају правила ратног права.

Ту би дошло и становништво неокупиране територије које је приграбило оружје да би пружио отпор непријатељској инвазији, али само ако услед брзог надирања непријатеља није имало времена да се организује за борбу и под условом да тада отворено носи оружје и поштује законе и обичаје рата.⁴

¹ Припадник покрета отпора, ако испуњава поменута четири услова из чл. 1 Хашког правилника, има статус и заштиту припадника оружаных снага без обзира да ли дејствује у оквиру јединице или појединачно и без обзира на то где дејствује — на „фронту“, окупираној територији или територији непријатеља. Место и број лица која дејствују не утиче на њихов статус ако испуњавају услове из члана 1. Хашког правилника. Ако неко од њих падне у руке непријатеља, постаје ратни заробљеник са свим правима и заштитом које међународно право пружа ратним заробљеницима.

² Чл. 2 Хашког правилника признао је становништву неокупиране територије иста права као и припадницима оружаных снага ако се то становништво добровољно дигло на оружје да би се супротставило непријатељској најезди, иако испуњава ова два услова. Али зато мора да се ради о неокупираној територији. Оружани устанак становништва неокупиране територије које се диже на оружје да би пружио отпор непријатељској најезди назива се *levée en masse* (француски), „ополчение“ (руски), *levy en masse* (енглески). Код нас се тај појам преводи са „општи устанак“ (Радојковић), „пучи устанак“ (Andrassy) или „опште подизање маса“ (Вартош). *Levée en masse* не треба мешати са устанком народа Југославије из НОР-а. Сви устаници до којих је дошло за време II светског рата у окупираној Европи са становишта међународног ратног права представљају оружану дејства покрета отпора и не могу се подвести под категорију *levée en masse*. По Хашком правилнику битне претпоставке за *levée en masse* су да територија није окупирана и да становништво испуњава поменута два услова. Међутим, и становништво окупираних територија има право да се диже на устанак и међународно ратно право признаје статус припадника оружаных снага али зато тражи да они испуњавају сва че-

¹ Хитлерова Немачка, супротно међународном праву, оспаравала је статус редовних оружаных снага извесним специјалним јединицама као што су падобранске јединице, командоси, људи-жабе и сл. само због њихове специјалности. Према Кајтеловој наредби од 18. октобра 1942. припадници командоса, без обзира јесу ли у униформи или не, морају бити „поубијани до последњег човека, чак и ако се предају“. Такав поступак хитлероваца представљао је ратни злочин. Немачка Врховна команда даје тек 25. јуна 1944. после савезничког искрцавања у Нормандији, објашњење да се поменута наредба не односи на командосе, заробљене у непосредној близини бојишта. Врховна савезничка команда упозорила је Немце да ће извршавање поменутог наређења сматрати ратним злочиним. И заиста, амерички војни суд је 1945. осудио у Риму немачког генерала Достлера на смрт зато што је наредио да се стреља 15 америчких падобранаца заробљених 80 км иза немачких линија на фронту у Италији приликом дизања у ваздух једног тунела.

² Овој категорији лица признато је својство припадника оружаных снага први пут чл. 1 Хашког правилника о законима и обичајима рата на копну из 1907. године. Тај правилник је прописао да се сва права и обавезе који важе за припаднике редовних оружаных снага примењују и на добровољачке и одреде народне војске ако испуњавају наведена четири услова.

Као што се види, појам оружаних снага је знатно шири по међународном ратном праву него што је то по војној терминологији. Поред „регуларних“ оружаних снага (копнене војске, ратне морнарице и ратног ваздухопловства), међународно ратно право признаје то својство и припадницима добровољачких одреда, народне војске, партизанских јединица, припадницима покрета отпора итд. ако испуњавају позната четири услова, као и становништву неокупиране територије које се супротставило непријатељској инвазији (припадницима *«levée en masse»*) ако испуњавају наведена два услова. Сва та лица изједначају се у погледу права и третмана са припадницима тзв. „регуларних“ оружаних снага.

И по данашњим правилима ратног права зараћене стране могу за одређена ратна дејства, поред оружаних снага, користити и лица која немају својство припадника оружаних снага по одредбама међународног ратног права. Разлика између једне и друге групе није у томе што би непријатељства која изводе припадници оружаних снага била дозвољена, а непријатељства која изводе лица која немају својство припадника оружаних снага забрањена. Разлика је у правном положају појединаца у случају њиховог заробљавања. Ако припадник оружаних снага буде заробљен, он има својство ратног заробљеника и сва права које му међународне конвенције дају. Он не може бити позван на одговорност због раније извршених непријатељстава, сем уколико она представљају ратни злочин. Насупрот томе лица која не носе вањска обележја својих оружаних снага или која не припадају тим снагама, а изводе непријатељства, не уживају

заштиту коју ратно право даје припадницима оружаних снага. Коришћење таквих лица за ратне операције не представља повреду међународног ратног права, тј. ратни злочин, већ она једино немају посебну правну заштиту ако падну у руке непријатеља. Држава која се у рату користи шпијунима, диверзантима, саботерима, обавештајцима и сл. који оперишу без ознака припадности оружаних снага и који отворено не носе оружје, не чини никакво недозвољено дело, нити коришћење тих лица представља ратни злочин. Према њој се због таквог начина ратовања никад не предузимају репресалије. Ратно право само дозвољава другој зараћеној страни да према тим лицима може предузимати извесне строже мере као — да их изведе пред суд и казни због учешћа у непријатељствима. Али кажњавање нема карактер кривичне казне, већ примерне ратне силе која је по правилу оштра, с обзиром на нарочиту опасност од таквих дела. Циљ казне је застрашивање и одвраћање противника од такве делатности. Хашки правилник о законима и обичајима рата изричито прописује (чл. 31) да ухваћени шпијун који успе да побегне и да се прикључи својој армији, не може бити кажњен ако буде поново заробљен, а том приликом није вршио шпијунажу. С њим се тада има поступати као са ратним заробљеником. Исти принцип важи и у свим другим случајевима за појединце који на разне начине бране своју земљу, а немају статус припадника оружаних снага. У томе је и разлика између дозвољених непријатељстава по ратном праву што их врше лица која нису припадници оружаних снага и делатности које су забрањене по ратном праву, злочини, без обзира да ли их врши припадник оружаних снага или неко други. Злоупотреба заставе парламентарара, отва-

тири услова, као и она два који се траже и за *«levée en masse»*. Та правила ратног права Хашког правилника су потврђена поново после II светског рата.

рање намерне ватре на санитетски објекат обележен знаком црвеног крста, убиство ратног заробљеника итд. представљају ратни злочин и њихови починиоци за то одговарају како у рату тако и после рата. Тешке повреде ратног права представљају увек ратни злочини и за та дела важи принцип — злочин остаје злочин без обзира на то ко га починио. Међутим, учествовање лица која немају својство припадника оружаних снага у непријатељствима и ратним акцијама по наређењу претпостављених ради одбране земље, никад није сматрано злочином већ дужношћу. Разликовање на оне који су по међународном праву припадници оружаних снага и уживају посебну заштиту у случају заробљавања и оне што немају то својство, па према томе ни посебну заштиту, важно је само ради заштите коју та лица уживају у случају заробљавања, а не за просуђивање да ли су та дела дозвољена или нису. Све ово важи само под условом да непријатељства не врше властити држављани у служби непријатеља. За њих не важе правила ратног права, већ унутрашњи прописи сваке државе. Дезертери и држављани једне зарађене стране који се придруже непријатељу су — издајници. Ако буду ухваћени немају право да траже да се с њима поступа као са заробљеним припадником непријатељских оружаних снага, нити уживају права и привилегије које међународне конвенције дају заробљеним припадницима оружаних снага.

Сасвим супротно је поступљено у познатом случају Врачарића и Граховца. Немци су покренули кривични поступак против једног припадника народноослободилачког покрета што је учествовао у нападу на окупаторске војнике. Акција у Загребу од септембра 1941. године по њима представља убиство које је противно међу-

народном праву и да „партизани и борци покрета отпора који у цивили и без јасних ознака иступају против војних снага не потпадају ни данас под заштиту Хашке конвенције. Они ни према Женевској конвенцији из 1949. године немају статус борца“. „Војне новине“ Савезне Републике Немачке наводе дословце: „Где бисмо ми дошли ако убиство не бисмо просуђивали према кривичном праву, него према томе на којој се страни погинули борио“. Сви немачки коментари се слажу да је „убиство-убиство“, односно „злочин је злочин“ без обзира да ли су га починиле нацистичке снаге или поробљени народи који су се латили оружја да бране свој живот и слободу.

Представници Савезне Републике Немачке су изјавили да су Врачарића пустили на слободу само због тога што „савезнички прописи не дозвољавају западнонемачком судству прогањање бораца отпора (изјава Хаусмана, министра правосуђа покрајине Баден-Виртенберг од 25. XI 1961. године).

Наведена аргументација западно-немачке штампе представља у првом реду фалсификат правила ратног права. И ако би се усвојило гледиште да учесници акције у Загребу нису имали својства припадника оружаних снага у смислу међународног права, тј. да нису испуњавали услове из члана 1 Хашког правилника (нису створено носили оружје нити су имали знаке распознавања), ипак то не мења ствари у погледу просуђивања да ли је ова акција дозвољена или забрањена по међународном ратном праву. Акција је са становишта ратног права била дозвољена и није представљала повреду његових правила, а најмање је била кривично дело. Да су учесници за време извођења акције пали у руке непријатеља, не би имали посебну правну за-

штиту коју међународно право пружа припадницима оружаних снага у случају заробљавања. Међутим, они су ту заштиту као и статус припадника оружаних снага поновно стекли чим су се придружили својим оружаним снагама, тј. некој партизанској јединици (чл. 31 Хашког правилника). И да су у току трајања рата неким случајем пали у руке непријатеља, по ратном праву њих нико не би смео позивати на одговорност због непријатељских акција које су извршили раније када нису испуњавали све услове припадника оружаних снага.

Аргументација западњонемачке штампе надаље је и политички, историјски и правно апсурдна. Немачка и њени савезници из II светског рата нису поштовали важећа правила ратног права, а окупацију су вршили тако да се она претворила у злочиначки систем који је ишао за тим да оствари потпуну привредну експлоатацију и грубу пљачку окупираних територије. Често је то било повезано са физичким уништењем знатног дела становништва и постицањем одређених политичких циљева — германизацијом, анексијом и сличним. Немачка окупација из II светског рата је произашла из нападачког рата који представља међународни злочин. То је утврђено и пресудом Међународног војног суда у Нирнбергу. Она је надаље и по свом систему и раду била злочиначка. Терор је био средство којим је окупатор држао становништво окупираних територије у покорности.⁵ Међутим, оку-

патор не може захтевати од становништва окупираних територије да се придржава правила ратног права, ако их он сам немилице крши. Уколико се окупатор не придржава правила ратног права, становништво има право на оружани отпор, јер то представља одбрану од незаконитих мера окупатора и једини ефикасан начин заштите становништва окупираних територије. И са тог гледишта, са гледишта општепризнатог кривичноправног принципа нужне одбране, становништво окупираних територије у целини, као и појединци из његових редова, имају право да се бране од злочиначких аката окупатора. Самим тим оружани устанак и борба поробљених народа у целини и појединачно из редова тог становништва била је једина алтернатива, једини начин да се становништво спасе физичког уништења. Народи Југославије су у прошлом рату ту алтернативу изабрали.

Нови друштвено-политички и војни услови захтевају даљи развој међународноправног појма припадника оружаних снага. То је нарочито дошло до изражаја у току II светског рата. До каквих је то промена дошло и који су ти нови услови?

Донедавна рат није био забрањен. Право на вођење рата имала је свака независна и суверена држава. Оно је било један од атрибута њихове суверености. Међународно право је са ратом рачунало као са чињеницом и право на рат је признавало свим сувереним државама. Рат је био средство националне политике и начин спровођења и одбране одређених националних интереса.

Већ неки уговори донесени између I и II светског рата (Бријан-Келогов

⁵ Шеф немачке Врховне команде генерал Кајтел издаје 23. јула 1941. наредбу у којој стоји: „С обзиром на огромну површину окупираних територија... снаге које стоје на расположењу за увођење безбедности на овим територијама биће довољне само ако сваки отпор буде кажњен, не легалним гоњењем криваца, већ спровођењем таквог терора од стране оружаних снага, који ће искористити код становништва сваку жељу за отпором. Команданти треба да нађу средства да одрже ред примењујући одговарајуће драконске мере“.

7. децембра 1941. Кајтел издаје наређење познато под именом „Ноћ и магла“ („Nacht und Nebel Erlass“) по коме лица која учине преступ против Рајха или немачких снага на окупираним територијама имају кришом бити одведена у Немачку и предата СИПО или СД ради суђења или кажњавања у Немачкој, сем кад је смртна казна сигурна.

пакт из 1928. и др.) прекинули су ту хиљадаугодишњу праксу и правно су забранили рат. Повела Уједињених нација дефинитивно забрањује рат као средство решавања међународних спорова. Чланице Уједињених нација обавезале су се да неће прибегавати сили или претњи силом која би била уперена против територијалне целине или политичке независности ма које државе, или би, на ма који други начин, била у супротности за циљем УН (чл. 2 Повеље). Исто тако чланице Уједињених нација се обавезују да ће све спорове или сукобе који се могу појавити међу њима увек расправљати и решавати једино и искључиво мирним путем, без обзира какве природе и порекла ти спорови били. Чланице УН су надаље дужне да пружи сваку помоћ оној земљи (чланици) која је нападнута, да подрже акцију УН против агресора и да се уздрже од давања помоћи држави против које Уједињене нације предузимају неку принудну меру. У систему УН нападачки рат представља највећи злочин — злочин против мира.

Све ове промене које су настале у правном схватању савременог човечанства и међународног права у односу на рат, нужно намећу и ново прилажење појму оружаних снага, а самим тим и његово ново одређивање. Ако агресивни рат представља најтежи злочин, народ који се брани од агресије, који брани своју слободу, не би требало да буде изједначен са међународним разбојником — агресором. Ако у том праведном, одбрамбеном рату, учествују појединци или делови становништва који не испуњавају услове из чл. 1 Хашког правилника, они би, за случај да постају жртве рата, требало да уживају заштиту међународног права.

Поред тога савремени рат је „тоталан“. Он представља мобилизацију свих људских и материјалних снага

земље и обухвата сва подручја живота и све изворе земље. Рат не воде само армије, већ цела земља са својим целокупним потенцијалом. Данас нема разлике између фронта и позадине. Дезорганизована позадина, односно уништени центри снабдевања или разорене комуникације представљају снажан удар фронту. Стога зарађене стране не усмеравају своја дејства само против армија, већ настоје да униште и дезорганизују све људске и материјалне изворе земље. Иако је концепција „тоталног“ рата као интегриране акције на војном, економском, политичком, пропагандном, психолошком пољу и свим другим сферама живота и рада постала стварност данашњице, ипак је „тоталан“ рат у односу на средства и начине ратовања по савременом међународном праву забрањен. „Тоталан“ рат као рат који се води свим оружјима и начинима ратовања осуђен је од савременог човечанства и супротан је међународном праву.

По концепцији „тоталног“ рата схваћеном као мобилизацији свих расположивих људских и материјалних снага, обавезе према народној одбрани имају сви грађани, колективи, организације, установе, као и све јединице државне организације, од општине, среза, републике па до федерације. По таквој концепцији нема велике разлике између онога ко оружје носи и онога ко га производи. Такође нема битне разлике између мушкараца и жене, јер и оне данас равноправно учествују у ратном напору.

И у тако схваћеном „тоталном“ рату, где цело становништво учествује у ратном напору и сноси терете рата, појам припадника оружаних снага и његова заштита нужно се мора посматрати са новог ширег аспекта. Сви они који бране земљу морају имати иста, одређена и међународно при-

зната права и заштиту. У рату где се фронт строго одвајао од позадине (просторно и у односу на дужности и права), где цивилно становништво није учествовало, било је нормално да, ако оно учествује у непријатељствима, не ужива заштиту коју уживају припадници оружаних снага у случају рањавања, заробљавања и сл. Његово учешће није забрањено, али ако падне непријатељу у руке, не ужива ону специјалну заштиту коју уживају припадници оружаних снага. Међутим, кад оно битно доприноси ратним напорима, кад трпи и постаје жртва напада готово у истој мери као и оружане снаге, кад његов положај није ни у чему бољи од положаја припадника оружаних снага, нити су његове жртве мање, онда нема логике да његов третман буде гори од третмана припадника оружаних снага. Они који тврде да се не може дати заштита лицима из редова цивилног становништва која учествују у борбеним дејствима, а немају својство припадника оружаних снага, образлажу то тиме што би то наводно изједначило цивилно становништво са припадницима оружаних снага и тиме му одузело међународну заштиту коју, као цивилно становништво, има. Међутим, већ је низ фактора у току I а нарочито II светског рата отежавао разликовање између припадника оружаних снага и цивилног становништва. Међу првим, повећао се број лица која активно учествују у рату. Готово целокупно становништво које може носити оружје учествује данас у одбрани своје земље. Све преостало становништво се мобилише за рад у фабрикама ратног материјала и материјала који је неопходан за вођење рата. Тај рад се изједначаје по вредности и сматра се као и служење у оружаним снагама. Бомбардовања војних објеката у позадини непријатеља су све разорнија, а

тиме и притисак на нерве и психу. Појам војног објекта се стално шири тако да он данас практично обухвата готово сваку производну делатност. Све већи значај се придаје тзв. економском рату, тј. економским мерама упереним против непријатељске државе као целине. Стога се никако не могу прихватити аргументи да би изједначавањем цивилног становништва у правима са припадницима оружаних снага имало за последицу да оно изгуби међународну правну заштиту коју сада ужива. Такви аргументи не могу се прихватити из простог разлога што практично међународне конвенције (IV женевска конвенција о заштити грађанских лица за случај рата из 1949) нису цивилном становништву обезбедиле било какву ефикасну заштиту од борбених дејстава. Искуства из II светског рата говоре томе у прилог. Најбоља и једино ефикасна заштита је супротстављање и борба против агресора.

Концепција свенародног одбрамбеног рата претпоставља да у случају агресије цео народ учествује у одбрани земље. Окупирани народи у току II светског рата, у првом реду народи Југославије, нису хтели да се покоре окупатору, да прихвате његову управу. Окупирана територија претворила се у поприште сталних борби и ратних операција великих размера. Партизански рат прерастао је у општенародни који се водио на читавој територији.

Према схватању које се оформило током II светског рата, делимично или потпуно заузимање националне територије од стране непријатеља представља само једну епизоду рата. Рат се наставља са неокупираног дела земље или из иностранства, али и са окупираним делом. У току II светског рата већи број европских земаља окупирани су Немци, али се отпор наставио било с тог дела територије

или из иностранства. Данас се више становницима неке територије или земље која је окупирана од непријатеља не може оспорити право да се организују, боре против непријатеља и да извршавају наређења своје легалне владе на слободној територији и оних који из илегалности руководе борбом на окупираној територији. У преамбули мировног уговора са Италијом стоји: „Италијанске снаге званичне владе, као и покрети отпора, учествовале су у рату против Немачке.“ Из тога као и из низа других докумената произилази да становништво окупираних територија има право и дужност да учествује у борби против окупатора. Самим тим оно треба да има и одређени статус који ће га штитити.

То није само концепција општенародног одбрамбеног рата односно слободољубивих народа који хоће да бране своју слободу. То је мање-више усвојена концепција свих држава, па и оних која разматрају могућност вођења агресивних ратова. Мање-више све државе полазе од тога да ће становништво учествовати у борбеним дејствима ако дође до окупације њихових територија, те врше организационе и друге припреме за ступање тог становништва у борбу против окупатора. Оне које намеравају да буду окупатори, припремају посебне јединице за борбу против гериле, тј. против становништва које буде пружало отпор. Чак је и Хитлер, када је при завршетку II светског рата био са-теран у своју јазбину, покушао путем „Wehrwolta“ и сличних организација остварити такву концепцију одбране Рајха.

Органи власти државе која је у целости или делимично окупирана, не морају оставити становништву окупиране територије на вољу да се слободно определи да ли ће се покоравати окупатору или не. Представници ле-

галне власти који руководе општенародним ратом на окупираном подручју, могу становништву окупиране територије одређивати мере које имају за циљ да онемогуће окупацију, као што су пасивни отпор, забрана учешћа у рату органа и организација под контролом окупатора, забрана реквизиције и мобилизација цивилног становништва у партизанске или територијалне јединице. Органи који руководе општенародним ратом овлашћени су да примењују репресивне мере према оним становницима који се њиховом позиву не одазову. Неизвршење њиховог наређења инкриминише се кривичним законом. Некад, када се сматрало да рат воде само армије, а да цивилно становништво не учествује у њему, унутрашњи прописи нису наметали такве обавезе цивилном становништву окупиране територије. Тада једино војна лица нису имала другог избора, морала су се борити. Неиспуњавање дужности кажњавало се најстрожим казнама. Насупрот томе цивилном становништву се дозвољавало да за време окупације живи „у миру“. Као што не оставља избор војним лицима, концепција ненародног одбрамбеног рата то не оставља ни осталом одраслом цивилном становништву своје земље. Све становништво без разлике мора да учествује у одбрани. При таквој концепцији нема места повлашћивању цивилног становништва за време окупације. Стога домаћи закони и обавезују становништво привремено запоседнуте територије да извршава наређења оних који руководе општенародним одбрамбеним ратом, и забрањује послушност окупатору. Онај део становништва који се не би покоравао тим наређењима и другим унутрашњим прописима које доносе легалне власти са слободне територије или из илегалности, кривично ће одговарати

пред судовима своје државе. Сарадња становништва окупираних територија са окупатором не представља само кршење националних, патриотских и моралних дужности, већ и кршење правних норми. Свако национално кривично законодавство инкриминише сарадњу са окупатором као једно од најтежих кривичних дела. У новије време отишло се корак даље. Не инкриминише се само сарадња са окупатором, већ и неизвршење наређења органа који руководе општенародним ратом. Другим речима становништво окупираних територија не може више релативно безбедно да чека крај рата, већ је обавезно да се на одређени начин укључи у рат и бори. Тиме се оно, истина, излаже напорима, али тиме и фронт активних бораца постаје неупоредиво шири. То има за последицу да агресор, па макар се радило и о великој сили, губи многа преимућства, често сва.

Обзиром на начин како агресори воде ратове, помагање властите армије и извршавање наређења свог руководства представља за становништво окупираних територија једини начин да преживи и да се ослободи. Искуство свих окупација показује да је заблуда веровати да ће становништво окупираних територија за себе обезбедити повољнији третман ако се покори окупатору. Са националног становишта, са становишта правилно схваћеног интереса целе окупираних територије и њених становника у целини, становништво је заинтересовано да учествује у непосредној борби против окупатора, у свенародном одбрамбеном рату, јер је то најбржи, а често и једини начин који захтева релативно најмање жртава, да се поново извојује слобода и да се са општим оствари и појединачни интерес.

Начин и дејства које је савремени рат попримио, а нарочито начин како слободољубиви народи данас бране

своју слободу (свенародним одбрамбеним ратом) и начин на који агресори врше напад и окупацију (кршењем свих правила међународног права и вршењем злочина), захтевају ново, шире, савременије прилажење појму припадника оружаних снага. Становништво је и у случају окупације дужно да извршава наређења оних који руководе свенародним одбрамбеним ратом. Оно је то дужно да чини и под претњом кривичне санкције. Оно не сачекује, као некада, релативно безбедно, крај рата, нити је само посматрач борбених дејстава своје армије. На одређени начин оно сада мора да учествује у рату. Самим тим оно би, у случају да постане жртва рата, морало да има ону исту заштиту коју имају припадници оружаних снага. Правичност захтева да лице из редова становништва коме је наређено да учествује у некој акцији против непријатеља у окупираном граду или месту, има исти положај и исту заштиту коју међународно право пружа и припадницима оружаних снага. И припадник оружаних снага и лице из редова цивилног становништва су обавезни да извршавају наређења оних који руководе свенародним одбрамбеним ратом. Њихове дужности су исте, према томе и права им морају бити иста.

Савремени начин ратовања захтева, ако ништа друго а оно бар да се ревидирају услови из чл. 1 Хашког правилника за припаднике покрета отпора. Изненадна дејства, маскирања, камуфлирања, препади, ратна лукавства, акти малих ударних група и специјалних јединица постали су саставни и битни елементи партизанског рата, односно рата којег воде припадници покрета отпора. Зато потпуно несавремено звучи захтев Хашког правилника из 1907. године да припадници покрета отпора морају отворено носити оружје и имати знак

распознавања видљив на одстојању (други и трећи услов чл. 1 Хашког правилника). Захтевати данас да припадници покрета отпора испуњавају те услове, значи ограничити им могућност дејства и ставити их у далеко лошији положај него припаднике регуларне армије.

Исто тако је неопходна и ревизија чл. 2 Хашког правилника. Дистинкција између територија под окупацијом и неокупираних територија већ је током II светског рата била доведена у питање. Највећи број европских земаља који је био окупиран од Немаца наставио је борбу против окупатора, углавном уз подршку и под руководством њихових влада које су избегле у иностранство или се у иностранству формирале, али по неки пут и против воље тих влада, као што је био случај са Југославијом. Пракса II светског рата признала је становништву окупираних земаља право да се спонтано диже и бори против непријатеља. У то време „опште подизање маса“ («Levée en masse») избијало је спонтано а за време повлачења непријатеља неорганизовано. Месно становништво приграбило је оружје и пошло да помогне својој армији или својим снагама отпора (партизанским јединицама) које су гониле непријатеља. Тако је ослобођен Париз и многи градови Европе. Друга зарађена страна је »via facti« прихватила као чињеницу и са њом рачунала.

* *
*

Из свега реченог произилази да правна забрана рата, систем међународних односа и колективне безбедности створен Повељом Уједињених нација с једне и нова ратна

техника, нове концепције ратовања и с тим у вези измењен положај становништва у рату, с друге стране — захтевају ново прилажење питању правне заштите и статуса лица која учествују у рату, односно ратним дејствима, а немају положај припадника оружаних снага у смислу досадашњег међународног ратног права. Посматрајући све ово комплексно, у светлу правног система створеног Повељом Уједињених нација, у светлу забране рата и проглашења агресивног рата за највећи злочин против човечанства, као и обзиром на фактичке промене до којих је дошло у општем правном положају становништва у случају рата — може се тврдити да из општих начела ратног права произилази да својство припадника оружаних снага имају и они који, испуњавајући наређења своје легалне власти, учествују у акцијама против агресора и окупатора, и ако не испуњавају све услове које Хашки правилник из 1907. године прописује. Довољно је да раде по наређењу органа који руководе свенародним одбрамбеним ратом (организованост је први услов члана 1) и да поштују правила ратног права (четврти услов Хашког правилника). Самим тим уживају заштиту коју им међународно ратно право пружа за случај да падну у руке непријатељу и постану жртве рата. Међутим, да евентуални будући агресор не би једнострано тумачио постојећа начела ратног права, намеће се императивна потреба да се јасно и одређено регулишу питање заштите оних који по наређењу органа који руководе општенародним одбрамбеним ратом учествују у појединим дејствима, а немају сва формална обележја припадника оружаних снага у смислу међународног ратног права.